

DOI: 10.7251/GFP2616072M

UDC: 342.724:343.261-052(497.11)

Originalni naučni rad

Datum prijema rada:
31. mart 2026.

Datum prihvatanja rada:
9. jun 2026.

Građanskopravni i krivičnopravni aspekti očuvanja identiteta nacionalnih manjina u zakonodavstvu Republike Srbije

Apstrakt: Opstanak nacionalne manjine kao zajednice podrazumeva zaštitu ne samo fizičkog integriteta njenih članova, već i očuvanje i zaštitu njihovog nacionalnog identiteta. Određeni autori u savremenoj pravnoj i sociološkoj teoriji smatraju da je nacionalni identitet važan za opstanak i prosperitet države i naroda jer zajednička predstava građana o svojoj zemlji i njenim vrednostima njih međusobno povezuje u jedno telo. Pitanja određivanja nacionalnog identiteta, evropskog identiteta, kao i međusobne determinisanosti ove dve kategorije veoma su aktuelna u savremenim uslovima života i rada. Identitet, u načelu, predstavlja određeni kalup za socijalizaciju pojedinaca preko kojeg se stiče sposobnost komunikacije i interakcije u zajednici. Unutar određene moderne nacionalne zajednice postoji više oblika identiteta (etnički, jezični, kulturni, politički, državni, regionalni, verski itd.) koji zajedno mogu stvoriti jedinstvo nacionalnog identiteta. Pravo na zaštitu identiteta proizlazi iz člana 27 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima koji pripadnicima manjinama garantuje pravo na poseban kulturni život i ispoljavanje i upražnjavanje sopstvene vere ili služenje sopstvenim jezikom. Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina odredbom iz člana 5, nalaže državama obavezu staranja o očuvanju neophodnih elemenata identiteta manjina: vere, jezika, tradicija i kulturnog nasleđa. Pravo manjina na identitet se, dakle, sastoji od svih onih posebnih prava koja su garantovana nacionalnim i etničkim manjinama. U Republici Srbiji, identitet nacionalnih manjina zaštićen je na prvom mestu odredbama Ustava Republike Srbije, kao najvišeg pravnog akta. Pored predstavljanja ovih odredbi, u radu će biti reči o građanskopravnim aspektima očuvanja identiteta nacionalnih manjina propisanim u Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, kao i o krivičnopravnim aspektima zaštite identiteta nacionalnih manjina u situacijama kada dođe do povrede pojedinih prava koje ga čine.

Ključne reči: nacionalne manjine, identitet, građanskopravni aspekti, krivičnopravni aspekti, Republika Srbija Civil Law and Criminal Law aspects of protection the identity of national minorities in the legislation of the Republic of Serbia.

Jelena Matijašević

Pravni Fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu; Republika Srbija; jelena@pravni-fakultet.info

Dalibor Krstinić

Fakultet pravnih nauka, Panevropski Univerzitet Apeiron u Banjoj Luci; Republika Srpska - Bosna i Hercegovina; krstincdalibor@yahoo.com

Nenad Bingulac

Pravni Fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu; Republika Srbija; nbingulac@pravni-fakultet.info

1. UVOD

Opstanak nacionalne manjine kao zajednice podrazumeva zaštitu ne samo fizičkog integriteta njenih članova, već i očuvanje i zaštitu njihovog nacionalnog identiteta. Određeni autori u savremenoj pravnoj i sociološkoj teoriji smatraju da je nacionalni identitet važan za opstanak i prosperitet države i naroda jer zajednička predstava građana o svojoj zemlji i njenim vrednostima njih međusobno povezuje u jedno telo. Činjenica je da su "sintagme lični/individualni identitet, kolektivni/grupni identitet(i): nacionalni, verski, politički, rodni, kulturni, socijalni, profesionalni, danas sve češće prisutne kako u naučnom diskursu, tako i u publicistici, političkoj sferi, te u svakodnevnom životu".¹ Kako Korunić ističe, "unutar kompleksnih društvenih identiteta (npr. globalni, evropski, politički), nacionalni identitet treba istraživati kao proces (kontinuitet), kao interakciju (u međudnosu prema drugim identitetima), ali i kao međudnos identiteta i okoline".² Semiz, Vasilijević i Bojović navode da su „mnogobrojni faktori podjednako relevantni u tumačenju procesa izgradnje i snaženja nacionalnog identiteta na socijalnom, kulturnom, političkom i ekonomskom planu“.³ Primarno, mogu se opredeliti „socijalni faktori, pre svega, specifičnosti društvenog konteksta (npr. istorijske, političke, ekonomske okolnosti država, mediji, obrazovni uticaji), a podjednako su važne i psihološke karakteristike pojedinca (kognitivni, afektivni i motivacijski procesi)“.⁴ Na razvoj nacionalnih vrednosti „učesnika vaspitno-obrazovnog procesa, pored društva uopšte, deluju i porodica, škola, mediji, religija, političke stranke, subkultura i dr“.⁵

Pitanja određivanja nacionalnog identiteta, evropskog identiteta, kao i međusobne determinisanosti ove dve kategorije veoma su aktuelna u savremenim uslovima života i rada. Identitet, u načelu, predstavlja određeni kalup za socijalizaciju pojedinaca preko kojeg se stiče sposobnost komunikacije i interakcije u zajednici. Unutar određene moderne nacionalne zajednice postoji više oblika identiteta (etnički, jezični, kulturni, politički, državni, regionalni, verski itd.) koji zajedno mogu stvoriti jedinstvo nacionalnog identiteta. Pravo na zaštitu identiteta proizlazi iz člana 27 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima⁶ koji pripadnicima manjinama garantuje pravo na poseban kulturni život i ispoljavanje i upražnjavanje sopstvene vere ili služenje sopstvenim jezikom. Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina⁷ odredbom iz člana 5, nalaže državama obavezu staranja o očuvanju neophodnih elemenata identiteta manjina: vere,

¹ Radenović, S. (2006) Nacionalni identitet, etnicitet, (kritička) kultura sećanja. *Filozofija i društvo*, 31 (3), 221-237, p. 222

² Korunić, P. (2005). Nation and National Identity. *Revija za sociologiju*, 36 (1-2), str. 87-105

³ Semiz, M., Vasilijević, D., Bojović, Ž. (2022). Izraženost i struktura nacionalnog identiteta studenata Pedagoškog fakulteta u Užicu mereni NAIT skalom. *Sociološki pregled*, 56 (1), 54–89, str. 55. DOI: 10.5937/socpreg56-34345

⁴ Barrett, M. (2007). *Children's knowledge, beliefs and feelings about nations and national groups*. New York: Psychology Press

⁵ Jovanović, B. (2012). The Role of School in Developing National and Pro-European Values. In: V. Trifunović (ed.). *School as a Factor of Development of the National and Cultural Identity and Pro-European Values: Education between Tradition and Modernity* (75-88). Jagodina: Pedagoški fakultet u Jagodini

⁶ Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. *Službeni list SFRJ*, br. 7/1971

⁷ Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina. *Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori*, br. 6/1998

jezika, tradicija i kulturnog nasleđa. Pravo manjina na identitet se, dakle, sastoji od svih onih posebnih prava koja su garantovana nacionalnim i etničkim manjinama.

Uporedo sa podsticajem zaštite i očuvanja identiteta nacionalnih manjina, potrebno je ukazati na zabranu bilo kakve diskriminacije koja bi uticala na njihov status, bilo koji element identiteta, kao i prava. Naime, „osvajanje ljudskih prava i njihova zaštita je tekovina moderne evropske i anglosaksonske civilizacije i kulture“.⁸ Shodno članu 2 Zakona o zabrani diskriminacije Republike Srbije,⁹ „izrazi *diskriminacija* i *diskriminatorско postupanje* označavaju svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, polnim karakteristikama, nivoom prihoda, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima“. Diskriminacija i zaštita od nje „je pitanje koje tangira kako sferu međunarodnog pravnog života tako i unutrašnjopravnog. Zaštita od nje je podjednako važna za pravni status čoveka u međunarodnoj zajednici, ali i u pravnom sistemu svake zemlje. Od međunarodne zajednice i svake posebne države se očekuje da reaguje na adekvatan i isti način na različite pojave i vidove diskriminacije ljudi u uživanju proklamovanih prava i sloboda“.¹⁰ Jednakost znači „da su svi ljudi vredni poštovanja i da su, bez obzira na razlike koje među njima postoje, ravnopravni“.¹¹ Treba istaći i definiciju po kojoj je „diskriminacija neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje u odnosu na lica i grupe, bilo otvoreno ili prikriveno, a koje se čini zbog njihove rase, pola, nacionalnosti, verskih ili političkih ubeđenja, obrazovanja, seksualne orijentacije, fizičkog hendikepa, zdravstvenog stanja i dr.“¹²

U Republici Srbiji, identitet nacionalnih manjina zaštićen je na prvom mestu odredbama Ustava Republike Srbije, kao najvišeg pravnog akta. Pored predstavljanja ovih odredbi, u radu će biti reči o građanskopravnim aspektima očuvanja identiteta nacionalnih manjina propisanim u Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina i Zakonu o zabrani diskriminacije, kao i o krivičnopravnim aspektima zaštite identiteta nacionalnih manjina u situacijama kada dođe do povrede pojedinih prava koje ga čine.

⁸ Mihajlović, V., Bojanić, B. (2015). Zabrana diskriminacije kao uslov i garancija pravne (unutrašnje pravne) i međunarodne pravne zaštite ljudskih prava. In: S. Miljković (ed.). *Pravni sistem i zaštita od diskriminacije* (269-286). Kosovska Mitrovica: Pravni fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, p. 269

⁹ Zakon o zabrani diskriminacije, *Službeni glasnik RS*, br. 22/2009 i 52/2021

¹⁰ Mihajlović, V., Bojanić, B. (2015), op. cit., str. 275

¹¹ Petrušić, N. & Beker, K. (2012). *Praktikum za zaštitu od diskriminacije u Srbiji*. Beograd: Partneri za demokratske promene Srbija i Centar za alternativno rešavanje sukoba, p. 11

¹² Milenković, D. (2010). *Vodič kroz zakon o zabrani diskriminacije*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, p. 23

2. POJAM I ZNAČAJ IDENTITETA NACIONALNIH MANJINA I USTAVNOPRAVNI TRETMAN PRAVA PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA

Pravno određivanje pojma nacionalne manjine “kao prethodno pitanje od čijeg rešavanja zavisi uživanje i ostvarivanje manjinskih prava jedan je od najsloženijih problema teorije i prakse međunarodnog javnog prava”.¹³ Ne postoji univerzalna usvojena definicija šta su nacionalne manjine, a povrh toga ne postoji ni sveopšte mišljenje da li je pojam „nacionalne manjine“ najadekvatniji, s obzirom da se u literaturi i praksi srećemo sa raznim pojmovima, kao što su: nacionalne manjine, nacionalne zajednice, etničke grupe, verske i jezičke manjine, rasne manjine, „samo“ manjine, narodnosti, nacionalnosti, narodne grupe, etničke zajednice, etničke manjinske zajednice, manjinske zajednice i etničke manjine”.¹⁴ Odnos prema “*drugom* sastavni je element identiteta, odnosno, shvatanje da se tek u odnosu prema drugome može doći do svesti o sebi samome i da to vredi i za narode i države”.¹⁵ Etnički identitet gradi se “ne samo na osnovu zajedničkog sećanja i zajedničkih elemenata identiteta, nego i na osnovu razlika, na osnovu međusobnih suprotstavljanja razlika koje se ističu da bi se utvrdile granice među etnicitetima”.¹⁶ Pojedini autori su skloni postavljanju retoričkog pitanja – “Može li se uopšte govoriti o građanstvu u društvu gde su prava raspodeljena na osnovu grupne pripadnosti?”.¹⁷

Na ovom mestu potrebno je primetiti da u međunarodnom pravu ne postoji obavezujuće određenje nacionalne manjine. U domaćoj doktrini koja ne razmatra samo stavove međunarodnog prava, “već u obzir uzimaju i različite političko-teorijske pristupe, ističe se da je nemoguće računati sa jednom konciznom opšteprihvatljivom definicijom nacije i nacionalne manjine i da pažnju zavređuju oni stavovi koji kulturu stavljaju u središte određenja svake nacije uz uzimanje u obzir dodatnih, objektivnih kriterijuma identifikovanja”.¹⁸ U nekim savremenim definicijama, “nacionalna manjina je određena uz pomoć objektivnih i subjektivnih uslova. U tom smislu, subjektivni i objektivni uslovi, odnosno komponente identiteta nacionalne manjine, mora da budu kumulativno ispunjeni da bi se jedna grupa državljana smatrala nacionalnom manjinom”.¹⁹ Subjektivni uslov postojanja predviđa da je “nacionalna manjina grupa državljana čiji se pripadnici odlikuju brigom da zajedno održavaju svoj identitet, odnosno iskazuju, makar i implicitno, osećaj solidarnosti koji je usmeren na očuvanje svoje kulture, tradicije, vere i jezika, ili se rukovode svojom željom da zaštite sopstvenu kulturu, tradicije, veru i jezik”.²⁰ Objektivni kriterijumi postojanja

¹³ Đurić, V. & Knežević Bojović, A. (2018). *Pravni okvir kulturne delatnosti nacionalnih manjina*. Beograd: Institut za uporedno pravo, p. 14

¹⁴ Krivokapić, B. (2004) *Zaštita manjina u međunarodnom i uporednom pravu*. Beograd: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava SCG, p. 187

¹⁵ Lutovac, Z. (2019). Perspektiva interkulturalnosti u kontekstu percepcije građana Srbije o nacionalnim manjinama, susedima i imigrantima. In: T. Varadi (ed.). *Prava nacionalnih manjina u ustavnopravnom sistemu Republike Srbije* (125-139). Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, p. 125

¹⁶ Lutovac, Z. (2015). *Srpski identitet u Crnoj Gori*. Beograd: Institut društvenih nauka

¹⁷ Kymlicka, W. (2003). *Multikulturalno građanstvo*. Zagreb: Naklada Jasenski i Turk, p. 251

¹⁸ Jovanović, M. (2004). Kolektivna prava u multikulturalnim zajednicama. Beograd: Službeni glasnik, p. 49

¹⁹ Pentassuglia, G. (2002). *Minorities in International Law*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, p. 68

²⁰ Đurić, V., Knežević Bojović, A. (2018). *Pravni okvir kulturne delatnosti nacionalnih manjina*.

nacionalne manjine, “sastoje se od nekoliko alternativno postavljenih uslova koji u ponuđenim definicijama, odnosno odredbama nisu ujednačeno postavljeni i u njih, osim etničkog porekla, jezika, vere, tradicije, neizostavno prema svim navedenim instrumentima i ponuđenim definicijama spada kultura”.²¹

U savremenom svetu, multikulturizam, višetničke, višenacionalne države, kao i društva sa više konfesija, predstavljaju pravilo. Deklaracija o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina²² sadrži široku listu prava pripadnika manjina i obaveze država da štite postojanje i osobenosti manjina na svojoj teritoriji i da podstiču uslove za unapređenje njihovog identiteta.

Republika Srbija je država “zasnovana na vladavini prava i socijalnoj pravdi, načelima građanske demokratije, ljudskim i manjinskim pravima i slobodama i pripadnosti evropskim principima i vrednostima”.²³ Ustavnim odredbama Republike Srbije²⁴ zaštićena su prava pripadnika nacionalnih manjina. Članom 14 uređeno je da Republika Srbija štiti prava nacionalnih manjina. Država jemči posebnu zaštitu nacionalnim manjinama radi ostvarivanja potpune ravnopravnosti i očuvanja njihovog identiteta. Članom 18 propisano je da se ljudska i manjinska prava zajemčena Ustavom neposredno primenjuju. Odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače se u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva. Članovima 18 i 19 je uređeno da jemstva neotuđivih ljudskih i manjinskih prava u Ustavu služe očuvanju ljudskog dostojanstva i ostvarenju pune slobode i jednakosti svakog pojedinca u pravednom, otvorenom i demokratskom društvu, zasnovanom na načelu vladavine prava, a da se ljudska i manjinska prava zajemčena Ustavom mogu zakonom ograničiti ako ograničenje dopušta Ustav, u svrhe radi kojih ga Ustav dopušta, u obimu neophodnom da se ustavna svrha ograničenja zadovolji u demokratskom društvu i bez zadiranja u suštinu zajemčenog prava. Takođe, članom 21 i 22 je uređeno da su pred Ustavom i zakonom svi su jednaki, da svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije, i da svako ima pravo na sudsku zaštitu ako mu je povređeno ili uskraćeno neko ljudsko ili manjinsko pravo zajemčeno Ustavom. Članom 75 propisano je da se pripadnicima nacionalnih manjina, pored prava koja su Ustavom zajemčena svim građanima, jemče dodatna, individualna ili kolektivna prava. Individualna prava ostvaruju se pojedinačno, a kolektivna u zajednici sa drugima, u skladu sa Ustavom, zakonom i međunarodnim ugovorima. Putem kolektivnih prava pripadnici nacionalnih manjina, neposredno ili preko svojih predstavnika, učestvuju u odlučivanju ili sami odlučuju o pojedinim pitanjima vezanim za svoju kulturu, obrazovanje, obaveštavanje i službenu upotrebu jezika i pisma. U sledećoj tabeli predstavljena su Ustavom zagarantovana prava pripadnika nacionalnih manjina.

Beograd: Institut za uporedno pravo, p. 23

²¹ Ibid, p. 24

²² Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, General Assembly resolution 47/135, 18 December 1992

²³ Radovanović, D. (2020). Ustavnopravni okvir prava na rad žena i muškaraca. *Pravo – teorija i praksa*, 37 (1), 87-98, p. 87 DOI: 10.5937/ptp2001087R

²⁴ Ustav Republike Srbije. *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006 i 115/2021

Tabela 1. Prava pripadnika nacionalnih manjina zagarantovana Ustavom Republike Srbije

Pravo pripadnika nacionalnih manjina	Član Ustava	Odredbe Ustava
Zabrana diskriminacije nacionalnih manjina	Član 76	Pripadnicima nacionalnih manjina jemči se ravnopravnost pred zakonom i jednaka zakonska zaštita. Zabranjena je bilo kakva diskriminacija zbog pripadnosti nacionalnoj manjini.
Ravnopravnost u vođenju javnih poslova	Član 77	Pripadnici nacionalnih manjina imaju, pod istim uslovima kao ostali građani, pravo da učestvuju u upravljanju javnim poslovima i da stupaju na javne funkcije.
Zabrana nasilne asimilacije	Član 78	Zabranjena je nasilna asimilacija pripadnika nacionalnih manjina. Zaštita pripadnika nacionalnih manjina od svake radnje usmerene ka njihovoj nasilnoj asimilaciji uređuje se zakonom. Zabranjeno je preduzimanje mera koje bi prouzrokovale veštačko menjanje nacionalnog sastava stanovništva na područjima gde pripadnici nacionalnih manjina žive tradicionalno i u značajnom broju.
Pravo na očuvanje posebnosti	Član 79	Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo: na izražavanje, čuvanje, negovanje, razvijanje i javno izražavanje nacionalne, etničke, kulturne i verske posebnosti; na upotrebu svojih simbola na javnim mestima; na korišćenje svog jezika i pisma; da u sredinama gde čine značajnu populaciju, državni organi, organizacije kojima su poverena javna ovlašćenja, organi autonomnih pokrajina i jedinica lokalne samouprave vode postupak i na njihovom jeziku; na školovanje na svom jeziku u državnim ustanovama i ustanovama autonomnih pokrajina; na osnivanje privatnih obrazovnih ustanova; da na svome jeziku koriste svoje ime i prezime; da u sredinama gde čine značajnu populaciju, tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica, naselja i topografske oznake budu ispisane i na njihovom jeziku; na potpuno, blagovremeno i nepristrasno obaveštavanje na svom jeziku, uključujući i pravo na izražavanje, primanje, slanje i razmenu obaveštenja i ideja; na osnivanje sopstvenih sredstava javnog obaveštavanja, u skladu sa zakonom.
Pravo na udruživanje i na saradnju sa sunarodnicima	Član 80	Pripadnici nacionalnih manjina mogu da osnivaju prosvetna i kulturna udruženja, koja dobrovoljno finansiraju. Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na nesmetane veze i saradnju sa sunarodnicima izvan teritorije Republike Srbije.
Razvijanje duha tolerancije	Član 81	U oblasti obrazovanja, kulture i informisanja Srbija podstiče duh tolerancije i međukulturnog dijaloga i preduzima efikasne mere za unapređenje uzajamnog poštovanja, razumevanja i saradnje među svim ljudima koji žive na njenoj teritoriji, bez obzira na njihov etnički, kulturni, jezički ili verski identitet.

Izvor: Ustav Republike Srbije. Službeni glasnik RS, br. 98/2006 i 115/2021

3. GRAĐANSKOPRAVNI ASPEKTI OČUVANJA IDENTITETA NACIONALNIH MANJINA

U modernim demokratskim društvima "stabilnost države često se meri njenom sposobnošću da uskladi različite etničke, društvene i kulturne interese. Jedan od značajnih izazova je integracija nacionalnih manjina u pravni, politički i društveni okvir države".²⁵ U tom smislu naročito dolaze do izražaja brojni građanskopravni aspekti očuvanja identiteta nacionalnih manjina. Shodno rečenom, integracija se ne svodi samo na formalnu uključenost, već podrazumeva „sposobnost da ljudi žive zajedno uvažavajući dostojanstvo svakog pojedinca, opšte dobro, pluralizam i raznolikost, nenasilje i solidarnost, kao i sposobnost da učestvuju u društvenom, kulturnom, ekonomskom i političkom životu“.²⁶

²⁵ Margaletić, K. (2025). Uloga prava nacionalnih manjina u očuvanju nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske: teorijski i praktični izazovi, *Migracijske i etničke teme*, 41 (2), 251–282, p. 252 DOI: 10.11567/met.2025.12

²⁶ Petričušić, A. (2014). Izgradnja duha razumijevanja, uvažavanja i tolerancije kao pravni i

U savremenom kontekstu kulturna autonomija kao neodvojivi deo identiteta nacionalnih manjina jeste, "samostalnost grupe da upravlja unutrašnjim poslovima u vezi sa svojom kulturom kao elementom identiteta".²⁷ Takvo shvatanje kulturne autonomije se izvodi iz "opovrgavanja mita o etnokulturnoj neutralnosti države za kulturne identitete grupa, konceptom institucionalnog priznavanja tih grupnih identiteta i prava njihovim pripadnicima na osnovu kojih se staraju o svom kolektivnom (etničkom, jezičkom, kulturnom) identitetu".²⁸ U Republici Srbiji granice kulturne autonomije nacionalnih manjina određene su Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina.²⁹ Suština kulturne autonomije je da se "obezbedi zaštita i očuvanje nacionalnog i kulturnog identiteta nacionalnih manjina i trebalo bi je posmatrati kao deo celovitog sistema zaštite nacionalnih manjina koji podrazumeva i pravo na manjinsku samoupravu i prava na delotvorno učešće u javnom životu. Sadržaj kulturne autonomije Zakon određuje kao prava na očuvanje posebnosti, i ona su po svom pravnom određenju i društvenoj prirodi kolektivna (grupna) prava".³⁰

Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina uređuje se način ostvarivanja individualnih i kolektivnih prava koja su Ustavom Republike Srbije i potvrđenim međunarodnim ugovorima zajemčena pripadnicima nacionalnih manjina. Ovim zakonom se uređuje i zaštita nacionalnih manjina od svakog oblika diskriminacije u ostvarivanju individualnih prava i sloboda i obezbeđuje ostvarivanje kolektivnih prava nacionalnih manjina na samoupravu u kulturi, obrazovanju, obaveštavanju i službenoj upotrebi jezika i pisma.

U članu 2 pomenuti zakon propisuje da je nacionalna manjina svaka grupa državljana Republike Srbije koja je po brojnosti dovoljno reprezentativna, iako predstavlja manjinu na teritoriji Republike Srbije, pripada nekoj od grupa stanovništva koje su u dugotrajnoj i čvrstoj vezi sa teritorijom Republike Srbije i poseduje obeležja kao što su jezik, kultura, nacionalna ili etnička pripadnost, poreklo ili veroispovest, po kojima se razlikuje od većine stanovništva, i čiji se pripadnici odlikuju brigom da zajedno održavaju svoj zajednički identitet, uključujući kulturu, tradiciju, jezik ili religiju.

Načela na kojima se baziraju odredbe ovog zakona su: zabrana diskriminacije, mere za obezbeđenje ravnopravnosti, sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti, pravo saradnje sa sunarodnicima u zemlji i u inostranstvu, obaveza poštovanja ustavnog poretka, načela međunarodnog prava i javnog morala i zaštita stečenih prava. Prava na očuvanje posebnosti propisana Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina su: izbor i upotreba ličnog imena, pravo na upotrebu maternjeg jezika, službena upotreba jezika i pisma, objavljivanje zakona na jezicima nacionalnih manjina, pravo na negovanje kulture i tradicije, školovanje na maternjem jeziku, upotreba nacionalnih simbola, javno obaveštavanje na jezicima nacionalnih manjina. Zakon takođe uređuje pitanja koja se tiču delotvornog učešća u odlučivanju o pitanjima posebnosti, u vlasti i u upravi, kao i zaštite prava i sloboda manjina.

politički zahtjev, *Zagrebačka pravna revija*, 3 (2), 121-147, p. 123

²⁷ Bašić, G. (2019). „Kulturna autonomija“ nacionalnih manjina u Republici Srbiji. In: T. Varadi (ed.). *Prava nacionalnih manjina u ustavnopravnom sistemu Republike Srbije* (29-42). Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, p. 31

²⁸ Kymlicka, W. (1989). *Liberalism, Community and Culture*. UK: Oxford University Press

²⁹ Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. *Službeni list SRJ*, br. 11/2002, *Službeni list SCG*, br. 1/2003 - Ustavna povelja i *Službeni glasnik RS*, br. 72/2009 - dr. zakon, 97/2013 - odluka US i 47/2018

³⁰ Bašić, G. (2019), op. cit., p. 32

Građanskopravna zaštita propisana je Zakonom o zabrani diskriminacije³¹, kojim su, u članovima 41 – 46 regulisani vidovi ove zaštite u slučaju diskriminacije i uređen poseban parnični postupak. Pored diskriminisanog lica, odnosno grupe lica, shodno članu 46, na podnošenje tužbe ovlašćene su nevladine organizacije kao i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti. Prema članu 41, stav 1, svako ko je povređen diskriminatorским postupanjem ima pravo da podnese tužbu sudu. Tužbom se mogu tražiti utvrđenje da je tuženi diskriminatorски postupao prema određenom licu (zahtev za utvrđenje), zabrana izvršenja radnje od koje pretila diskriminacija, zabrana daljeg vršenja i ponavljanja radnje diskriminacije (zahtev za propuštanje), uklanjanje diskriminacije, odnosno preduzimanje jedne ili više radnji kojima se otklanja stanje diskriminacije, naknada materijalne i nematerijalne štete, kao i objavljivanje presude (publikacioni zahtev), kojim se traži da diskriminator o svom trošku objavi presudu kojom je utvrđena diskriminacija (član 43).

4. KRIVIČNOPRAVNI ASPEKTI ZAŠTITE IDENTITETA NACIONALNIH MANJINA

Razlozi zašto se pored ostalih dostupnih mehanizama zaštite identiteta nacionalnih manjina, previda i krivičnopravna zaštite, "mogu se naći u činjenici da su neki slučajevi diskriminacije veoma su opasni i štetni po društvo, pa je zato propisano da oni predstavljaju krivična dela, za čije se izvršenje počinioci kažnjavaju kaznom zatvora i/ili novčanom kaznom. Krivičnopravna zaštita svakako predstavlja jedan od najznačajnijih načina sprečavanja i zabrane diskriminacije".³²

Krivičnopravna zaštita nacionalnih manjina obezbeđena je Krivičnim zakonikom Republike Srbije³³ i obuhvata krivična dela koja pružaju zaštitu u slučajevima diskriminacije i povrede načela jednakosti, odnosno dela vezana uz zabranu diskriminacije, a koja su sistematizovana u posebnim poglavljima Zakonika: 1) Grupa krivičnih dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina: povreda ravnopravnosti (član 128), povreda prava upotrebe jezika i pisma (član 129), povreda slobode izražavanja nacionalne ili etničke pripadnosti (član 130), Povreda slobode ispovedanja vere i vršenja verskih obreda (član 131); 2) Grupa krivičnih dela protiv časti i ugleda: Povreda ugleda zbog rasne, verske, nacionalne ili druge pripadnosti (član 174); 3) Grupa krivičnih dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Republike Srbije: Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (član 317); 4) Grupa krivičnih dela protiv javnog reda i mira: Nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi ili javnom skupu (član 344a), Povreda groba (član 354); 4) Grupa krivičnih dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom: Rasna i druga diskriminacija (član 387). Sva navedena krivična dela, gone se po službenoj dužnosti.

Ovo su tradicionalna dela koja se vrše u odnosu na nacionalne manjine. U pogledu radnji izvršenja ovih krivičnih dela, "ona se mogu vršiti uglavnom činjenjem (npr. fizičko nasilje prema pripadnicima nacionalnih manjina na utakmici). Međutim, krivična dela se mogu izvršiti i nečinjenjem, npr. krivično delo povreda prava upotrebe jezika i pisma (pasivnim držanjem organa i nepostupanjem), odnosno tada je reč o nepravim krivičnim

³¹ Zakon o zabrani diskriminacije. *Službeni glasnik RS*, br. 22/2009 i 52/2021

³² Borka, A. (2024). Krivičnopravna zaštita prava pripadnika nacionalnih manjina u Republici Srbiji. In: M. Počuča (ed.). *Odgovori pravne nauke na izazove savremenog društva* (601-614). Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, p. 606, DOI: 10.5937/PDSC24601B

³³ Krivični zakonik. *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024

delima nečinjenja ili komisivno-omisivni delikti (delicta commisiva per oissionem), koje čine određeni krug lica koja su obavezna na konkretno činjenje (npr. nosioci pravosudnih funkcija, izvršnih funkcija)”.³⁴

5. ZAKLJUČAK

Opstanak nacionalne manjine kao zajednice podrazumeva zaštitu ne samo fizičkog integriteta njenih članova, već i očuvanje i zaštitu njihovog nacionalnog identiteta. Unutar određene moderne nacionalne zajednice postoji više oblika identiteta (etnički, jezični, kulturni, politički, državni, regionalni, verski itd.) koji zajedno mogu stvoriti jedinstvo nacionalnog identiteta. Pravo na zaštitu identiteta proizlazi iz člana 27 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima koji pripadnicima manjinama garantuje pravo na poseban kulturni život i ispoljavanje i upražnjavanje sopstvene vere ili služenje sopstvenim jezikom. Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina odredbom iz člana 5, nalaže državama obavezu staranja o očuvanju neophodnih elemenata identiteta manjina: vere, jezika, tradicija i kulturnog nasleđa. Pravo manjina na identitet se, dakle, sastoji od svih onih posebnih prava koja su garantovana nacionalnim i etničkim manjinama.

Republika Srbija je višenacionalna, višejezična i multikonfesionalna država. U svetlu tih činjenica, a radi uspostavljanja principa ravnopravnosti, jednakosti među građanima, ali i poštovanja različitosti usvojeni su pravni propisi koji regulišu posebnu zaštitu pripadnika nacionalnih manjina. U cilju eliminacije diskriminatornih efekata u bilo kojoj sferi života i rada građana, usvojeni su mehanizmi koji omogućavaju pripadnicima nacionalnih manjina da očuvanjem svojih posebnosti, budu integrisani u društvo.

U Republici Srbiji, identitet nacionalnih manjina zaštićen je na prvom mestu odredbama Ustava Republike Srbije, kao najvišeg pravnog akta. Pored predstavljanja ovih odredbi, u radu je bilo reči o građanskopravnim aspektima očuvanja identiteta nacionalnih manjina propisanim u Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina i Zakonu o zabrani diskriminacije, kao i o krivičnopravnim aspektima zaštite identiteta nacionalnih manjina u situacijama kada dođe do povrede pojedinih prava koje ga čine, što je određeno u odredbama Krivičnog zakonika Republike Srbije.

LITERATURE

- Barrett, M. (2007). *Children's knowledge, beliefs and feelings about nations and national groups*. New York: Psychology Press
- Bašić, G. (2019). „Kulturna autonomija“ nacionalnih manjina u Republici Srbiji [“Cultural autonomy” of national minorities in the Republic of Serbia]. In: T. Varadi (ed.). *Prava nacionalnih manjina u ustavnopravnom sistemu Republike Srbije [The rights of national minorities in the constitutional legal system of the Republic of Serbia]* (29-42). Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti
- Borka, A. (2024). Krivičnopravna zaštita prava pripadnika nacionalnih manjina u Republici Srbiji [Criminal law protection of the rights of members of national minorities in the Republic of Serbia]. In: M. Počuča (ed.). *Odgovori pravne nauke na izazove savremenog društva [Answers of legal science to the challenges of modern society]* (601-614). Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe. DOI: 10.5937/PDSC24601B
- Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, General Assembly resolution 47/135, 18 December 1992
- Durić, V. & Knežević Bojović, A. (2018). *Pravni okvir kulturne delatnosti nacionalnih manjina [Legal framework of cultural activities of national minorities]*. Beograd: Institut za uporedno pravo

³⁴ Borka, A. (2024), op. cit., p. 606

- Jovanović, M. (2004). *Kolektivna prava u multikulturalnim zajednicama [Collective rights in multicultural communities]*. Beograd: Službeni glasnik
- Jovanović, B. (2012). The Role of School in Developing National and Pro-European Values. In: V. Trifunović (ed.). *School as a Factor of Development of the National and Cultural Identity and Pro-European Values: Education between Tradition and Modernity* (75-88). Jagodina: Pedagoški fakultet u Jagodini
- Korunić, P. (2005). Nation and National Identity. *Revija za sociologiju*, 36 (1-2), str. 87-105
- Krivokapić, B. (2004) *Zaštita manjina u međunarodnom i uporednom pravu [Protection of minorities in international and comparative law]*. Beograd: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava SCG
- Kymlicka, W. (1989). *Liberalism, Community and Culture*. UK: Oxford University Press
- Kymlicka, W. (2003). *Multikulturalno građanstvo [Multicultural citizenship]*. Zagreb: Naklada Jasenski i Turk
- Krivični zakonik [Criminal Code]. *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024
- Lutovac, Z. (2015). *Srpski identitet u Crnoj Gori [Serbian identity in Montenegro]*. Beograd: Institut društvenih nauka
- Lutovac, Z. (2019). Perspektiva interkulturalnosti u kontekstu percepcije građana Srbije o nacionalnim manjinama, susedima i imigrantima [The perspective of interculturality in the context of Serbian citizens' perception of national minorities, neighbors and immigrants]. In: T. Varadi (ed.). *Prava nacionalnih manjina u ustavnopravnom sistemu Republike Srbije [The rights of national minorities in the constitutional legal system of the Republic of Serbia]* (125-139). Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti
- Margaletić, K. (2025). Uloga prava nacionalnih manjina u očuvanju nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske: teorijski i praktični izazovi [The role of the rights of national minorities in preserving the national security of the Republic of Croatia: theoretical and practical challenges], *Migracijske i etničke teme*, 41 (2), str. 251–282. DOI: 10.11567/met.2025.12
- Milenković, D. (2010). *Vodič kroz zakon o zabrani diskriminacije [Guide to the Law on Prohibition of Discrimination]*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
- Mihajlović, V. & Bojanić, B. (2015). Zabrana diskriminacije kao uslov i garancija pravne (unutrašnje pravne) i međunarodne pravne zaštite ljudskih prava [Prohibition of discrimination as a condition and guarantee of legal (internal legal) and international legal protection of human rights]. In: S. Miljković (ed.). *Pravni sistem i zaštita od diskriminacije [Legal system and protection against discrimination]* (269-286). Kosovska Mitrovica: Pravni fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici
- Petrušić, N. & Beker, K. (2012). *Praktikum za zaštitu od diskriminacije u Srbiji [Practicum for protection against discrimination in Serbia]*. Beograd: Partneri za demokratske promene Srbija i Centar za alternativno rešavanje sukoba
- Petričušić, A. (2014). Izgradnja duha razumijevanja, uvažavanja i tolerancije kao pravni i politički zahtjev [Building a spirit of understanding, appreciation and tolerance as a legal and political requirement], *Zagrebačka pravna revija*, 3 (2), str. 121-147
- Pentassuglia, G. (2002). *Minorities in International Law*. Strasbourg: Council of Europe Publishing
- Radenović, S. (2006) Nacionalni identitet, etnicitet, (kritička) kultura sećanja [National Identity, Ethnicity, (Critical) Memory Culture]. *Filozofija i društvo*, 31 (3), str. 221-237
- Radovanović, D. (2020). Ustavnopravni okvir prava na rad žena i muškaraca [The constitutional legal framework of the right to work for women and men]. *Pravo – teorija i praksa*, 37 (1), str. 87-98. DOI: 10.5937/ptp2001087R
- Semiz, M., Vasiljević, D. & Bojović, Ž. (2022). Izraženost i struktura nacionalnog identiteta studenata Pedagoškog fakulteta u Užicu mereni NAIT skalom [The expression and structure of the national identity of the students of the Faculty of Education in Užice measured by the NAIT scale]. *Sociološki pregled*, 56 (1), str. 54–89. DOI: 10.5937/socpreg56-34345
- Ustav Republike Srbije [Constitution of the Republic of Serbia]. *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006 i

115/2021

Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima [Law on Ratification of the International Covenant on Civil and Political Rights]. *Službeni list SFRJ*, br. 7/1971

Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina [Law on ratification of the Framework Convention for the Protection of National Minorities]. *Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori*, br. 6/1998

Zakon o zabrani diskriminacije [Law on Prohibition of Discrimination]. *Službeni glasnik RS*, br. 22/2009 i 52/2021

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina [Law on the Protection of Rights and Freedoms of National Minorities]. *Službeni list SRJ*, br. 11/2002, *Službeni list SCG*, br. 1/2003 - Ustavna povelja i *Službeni glasnik RS*, br. 72/2009 - dr. zakon, 97/2013 - odluka US i 47/2018

Civil Law and Criminal Law aspects of protection the identity of national minorities in the legislation of the Republic of Serbia

Jelena Matijašević¹, Dalibor Krstinić², Nenad Bingulac¹

¹Faculty of Law for Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad

²Law College, Pan-European University Apeiron, Banja Luka

Abstract: The protection of the national minority as a community implies the protection of not only the physical integrity of its members, but also the protection of their national identity. Certain authors in contemporary legal and sociological theory believe that national identity is important for the survival and prosperity of the state and people because the common idea of citizens about their country and its values binds them together into one body. Questions of determining national identity, European identity, as well as the mutual determination of these two categories are very current in the modern conditions of life and work. Identity, in principle, represents a specific mold for the socialization of individuals through which the ability to communicate and interact in the community is acquired. Within a certain modern national community there are multiple forms of identity (ethnic, linguistic, cultural, political, state, regional, religious, etc.) that together can create a unity of national identity. The right to identity protection derives from Article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights, which guarantees members of minorities the right to a separate cultural life and the expression and exercise of their own religion or use of their own language. The Framework Convention of the Council of Europe for the Protection of National Minorities, by provision from Article 5, requires states to take care of preserving the necessary elements of the identity of minorities: religion, language, traditions and cultural heritage. The right of minorities to identity, therefore, consists of all those special rights that are guaranteed to national and ethnic minorities. In the Republic of Serbia, the identity of national minorities is protected in the first place by the provisions of the Constitution of the Republic of Serbia, as the highest legal act. In addition to the presentation of these provisions, the paper will discuss the Civil Law aspects of protection the identity of national minorities prescribed in the Law on the Protection of the Rights and Freedoms of National Minorities, as well as the Criminal Law aspects of the protection of the identity of national minorities in situations where certain rights that constitute it are violated.

Keywords: ational minorities, identity, Civil Law aspects, Criminal Law aspects, Republic of Serbia.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).